

УДК 378. 013. 16.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СФЕРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ (XX СТ. – ПЕРША ПОЛОВИНА XXI СТ.)

Світлана Кулікова, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка.
ORCID: 0000-0003-0397-6853
E-mail: s.v.kulikova@cuspu.edu.ua

Стаття присвячена аналізу етапів еволюції соціокультурної діяльності як важливої арени реалізації суб'єктів у контексті глобальних соціокультурних зрушень XX – першої половини XXI століть.

Особлива увага приділяється еволюції потреб та інтересів суб'єктів соціокультурної діяльності та впливу інформаційно-комунікаційних технологій на формування нових форм культурного самовираження та соціальної взаємодії.

На основі проведеного аналізу визначено ключові характеристики кожного етапу, домінуючі тренди та потенційні перспективи подальшого розвитку соціокультурної сфери.

Ключові слова: соціокультурна діяльність; суб'єктність; культурна політика; соціокультурні трансформації; глобалізація; інформаційне суспільство; культурні індустрії; соціальна взаємодія; соціальні цінності.

CHARACTERISTICS OF THE STAGES OF DEVELOPMENT OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITY AS A SPHERE OF REALIZATION OF SUBJECTS (XX CENTURY – FIRST HALF OF XXI CENTURY)

Svitlana Kulikova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Art Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0003-0397-6853
E-mail: s.v.kulikova@cuspu.edu.ua

The article is devoted to the analysis of the stages of evolution of socio-cultural activity as an important arena of realization of subjects in the context of global socio-cultural shifts of the XX – first half of the XXI centuries.

The author notes that socio-cultural activity, acting as an integral component of the social fabric, underpins the processes of constructing collective and individual identity, translates the axiological coordinates of culture, and also provides a platform for realizing the potential of subjectivity.

The author believes that the evolution of socio-cultural activity during the XX-th and early XXI-st centuries is a reflection of complex and dialectical processes of socio-cultural modernization, intensification of globalization trends, exponential development of information and communication technologies, as well as fundamental shifts in the axiological system of society. These multifaceted

processes, often characterized by internal contradictions and antagonistic tendencies, form new configurations in the sphere of cultural production, consumption and transmission of values, causing the need for constant rethinking of the role and functions of socio-cultural activity in the conditions of turbulent social reality.

In particular, the development of glocalization processes (combination of global and local trends) causes the emergence of hybrid forms of cultural identity, which require detailed analysis from the standpoint of postcolonial studies and the theory of intercultural communication. In parallel, the digital transformation of society provokes the emergence of new forms of social inequality related to access to information resources and digital literacy, which actualizes the issue of the digital divide and requires the development of strategies for social inclusion in the information society.

Keywords: socio-cultural activity; subjectivity; cultural policy; socio-cultural transformations; globalization; information society; cultural industries; social interaction; social values.

Соціокультурна діяльність, виступаючи невід'ємним компонентом соціальної тканини, фундує процеси конструювання колективної та індивідуальної ідентичності, здійснює трансляцію аксіологічних координат культури, а також забезпечує платформу для реалізації потенціалу суб'єктності. Динамічні зміни, структурна конфігурація та семантичне наповнення соціокультурної діяльності детерміновані складними взаємозв'язками з еволюцією соціально-політичних інститутів, економічних формацій та домінуючих парадигм світогляду.

XX століття та початок XXI століття стали епохою безпрецедентних соціокультурних трансформацій, що радикально змінили організацію та функціонування соціокультурної сфери, адже означена епоха характеризується переходом від модерністських ідеалів прогресу та універсальності до постмодерністського плюралізму, релятивізму та фокусу на індивідуальному досвіді, що відобразилося у мистецтві, літературі, філософії та інших сферах культури. Ці зміни потребують постійного аналізу та осмислення для розуміння сучасного суспільства та прогнозування його подальшого розвитку.

Останніми роками спостерігається значне посилення наукового інтересу до різноманітних аспектів соціокультурної діяльності. Як вітчизняні, так і закордонні дослідники все частіше звертаються до вивчення цієї сфери, розглядаючи її вплив на різні галузі суспільного життя, зокрема О. Оленіна, В. Любарець, Н. Павліченко, Р. Силко та ін. Роботи вказаних науковців охоплюють широке коло питань від аналізу теоретичних засад соціокультурної діяльності до вивчення її практичного втілення в різних контекстах, таких як освіта, культура, мистецтво, дозвілля та соціальна робота.

Вагомий внесок у теоретичне осмислення розвитку соціокультурної діяльності належить плеяді українських науковців, чийі дослідження суттєво збагатили розуміння цієї комплексної сфери. Серед них особливо вирізняються праці С. Виткалова, М. Гавриленка, О. Копієвської, Н. Кочубей, Г. Лещук, І. Лисакової, Д. Малкова, Я. Никорака, В. Степанова, Т. Спіріної, І. Червінської, Ю. Щербини-Яковлевої та інших дослідників.

Розгляду історичних етапів соціокультурної діяльності присвячені наукові розвідки Т. Кочубей, В. Маслова та ін.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу етапів еволюції соціокультурної діяльності як сфери реалізації суб'єктності періоду XX – першої половини XXI ст.

Матеріали та методи: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація наукових досліджень

Українська наукова спільнота переважно концептуалізує соціокультурну діяльність у двох основних дискурсах: соціальна робота та культурна діяльність. Таким чином, соціокультурна діяльність постає як процес активної інкультурації індивіда, що детермінується переважно суспільними структурами, а не виключно інститутами соціального забезпечення [7, с. 211].

Еволюцію соціокультурної діяльності доцільно розглядати як дискретну послідовність етапів, кожен з яких характеризується специфічним комплексом домінуючих ознак, обумовлених конкретним соціально-політичним контекстом та особливостями суб'єкт-суб'єктної взаємодії в культурному полі (за термінологією П. Бурдьє) [13].

1. Етап модернізації та інструменталізації культури (перша половина XX ст.). Цей період, особливо помітний в контексті країн Східної Європи, зокрема, в Україні в складі Радянського Союзу, характеризувався амбіційними планами соціальної інженерії, де культура відігравала ключову роль у конструюванні «нової людини» та формуванні лояльності до правлячого режиму.

С. Кульчицький зазначає, що в цей час культура активно інструменталізувалася як засіб реалізації модернізаційного проекту (здебільшого, у формі нав'язуваного згори соціалістичного будівництва) та формування національної ідентичності, зорієнтованої на ідеали пролетарського інтернаціоналізму (замість традиційного національного самоусвідомлення). В авторитарних державах, зокрема в Радянській Україні, культура слугувала потужним інструментом пропаганди комуністичної ідеології та встановлення тотального контролю над суспільством [12].

Розвиток масової культури, підтримуваний державними інвестиціями в кіноіндустрію, радіомовлення та пресу, призводив до уніфікації культурних смаків та нав'язування певних «канонічних» цінностей, часто суперечливих історичній пам'яті та культурним традиціям українського народу [4].

Головним суб'єктом у соціокультурній сфері виступала держава, в особі відповідних міністерств та відомств, політичні партії (зокрема, комуністична партія), інтелігенція, яка здебільшого була залучена до реалізації державної культурної політики, а також формально незалежні, але де-факто підконтрольні владі професійні творчі спілки (письменників, художників, композиторів тощо). Їх діяльність була чітко регламентована партійними директивами та спрямована на підтримку офіційної ідеології.

Як вказує В. Бебик, основними формами соціокультурної діяльності були масові заходи, такі як демонстрації, паради та святкування «червоних дат», покликані продемонструвати підтримку режиму та єдність народу [1]. Широко використовувалися пропагандистські кампанії, спрямовані на формування «правильної» свідомості та дискредитацію «ворогів народу». Культурно-освітні програми, які реалізовувалися через систему шкіл, бібліотек, клубів та будинків культури, мали на меті поширення комуністичної ідеології та «підвищення культурного рівня» населення у відповідності до партійних стандартів. Одночасно здійснювалася підтримка «національної за формою, соціалістичної за змістом» культури та мистецтва, що використовувалися для зміцнення радянської ідентичності та формування позитивного образу «нової» України (але при цьому жорстко контролювалися щодо відхилень від партійної лінії) [2].

Цей етап характеризується надмірною ідеологічною забарвленістю, жорсткою

централізацією управління, стандартизацією культурних продуктів, обмеженням свободи творчості та жорсткою цензурою, про що свідчать численні документальні свідчення та дослідження про репресії проти української інтелігенції.

З одного боку, можна констатувати певне підвищення рівня освіти та культури населення, особливо в сільській місцевості, а також розширення доступу до культурних благ (хоча й обмеженого ідеологічними рамками). З іншого боку, відбувалося систематичне обмеження свободи самовираження, придушення будь-яких проявів інакомислення, формування конформної свідомості та нав'язування штучної, «радянської» ідентичності, що призвело до глибокої травми в українському суспільстві та тривалих наслідків для розвитку національної культури.

2. Етап «Культурної революції» та генезису контркультури (друга половина ХХ ст.). Цей період характеризується інтенсивним формуванням дисидентських настроїв та альтернативних культурних практик, що стало реакцією на обмеження свободи творчості та домінування офіційної ідеології [5, с. 315].

Після закінчення Другої світової війни спостерігається піднесення контркультурних рухів, які піддавали критичному переосмисленню традиційні аксіологічні орієнтири та соціальні інститути, пропонуючи альтернативні моделі суспільного устрою та особистісної ідентичності.

Активізується розвиток молодіжної культури, що виражається у появі нових музичних жанрів (рок, джаз, поп-музика), зростанні інтересу до авангардних та нетрадиційних форм мистецтва (абстракціонізм, сюрреалізм, концептуалізм), а також у формуванні специфічного стилю життя та споживання. Відбувається інституалізація нових форм соціальної активності, спрямованих на захист прав людини, боротьбу за соціальну справедливість та емансипацію маргінальних соціальних груп.

Ключовими суб'єктами цього етапу виступають молодь (яка є основним носієм нових культурних тенденцій), інтелектуали (які генерують нові ідеї та концепції), митці (які експериментують з новими формами самовираження), представники маргінальних соціальних груп (які виражають протест проти існуючого соціального порядку) та громадські активісти (які організовують соціальні рухи та кампанії).

Основними формами діяльності контркультурних рухів є демонстрації, протести, акції прямої дії, спрямовані на привернення уваги до соціальних проблем та вираження протесту проти несправедливості; створення альтернативних культурних просторів (незалежні галереї, театри, музичні клуби), де реалізуються експериментальні мистецькі проєкти та відбуваються неформальні зустрічі; розвиток самвидаву та незалежних медіа (журналів, газет, радіостанцій), які поширюють альтернативну інформацію та виражають критичну точку зору на існуючий соціальний порядок [10].

Головними особливостями цього етапу є критика існуючого соціального порядку, прагнення до деконструкції домінуючих ідеологічних наративів, експерименти в мистецтві, спрямовані на розширення меж самовираження та пошук нових форм комунікації, а також пошук нових форм соціальної організації, заснованих на принципах самоврядування, солідарності та взаємодопомоги.

Результатом активізації контркультурних рухів стає розширення можливостей для самовираження та соціальної участі, формування нових соціальних норм та цінностей (толерантність, плюралізм, повага до прав людини), послаблення контролю держави над культурною сферою та поступова лібералізація суспільства. Водночас,

слід зазначити, що в умовах радянського режиму, прояви контркультури жорстко придушувалися, що, однак, сприяло формуванню підпільного культурного життя та активізації дисидентського руху, який відіграв важливу роль у боротьбі за незалежність України.

3. Етап глобалізації та експансії культурних індустрій (кінець XX – початок XXI ст.). Як стверджує Р. Войтович, цей період характеризується посиленням інтеграційних процесів у світовій економіці та культурі, що зумовлює трансформацію соціокультурної сфери та виникнення нових викликів для національних ідентичностей [3, с. 94].

Глобалізація економіки та культури зумовлює інтенсифікацію міжкультурних зв'язків та зростання взаємозалежності різних країн і народів, що, з одного боку, сприяє розширенню культурного обміну, а з іншого – призводить до посилення конкуренції на ринку культурних продуктів. Розвиток інформаційних технологій, особливо Інтернету та мобільного зв'язку, сприяє поширенню масової культури, продукуваної транснаціональними корпораціями та гомогенізації культурних смаків, що, в свою чергу, може призвести до нівелювання національної специфіки та втрати унікальних культурних традицій. В цей період зростає роль культурних індустрій, які виробляють та розповсюджують культурні продукти на комерційній основі, перетворюючи культуру на товар та підпорядковуючи її законам ринку.

Основними суб'єктами, що визначають розвиток соціокультурної сфери на цьому етапі, є транснаціональні корпорації, які контролюють виробництво та розповсюдження культурних продуктів; медіа-магнати, які формують громадську думку та визначають культурні тренди; виробники культурних продуктів (кіностудії, музичні лейбли, видавництва), які орієнтуються на отримання прибутку; споживачі масової культури, які піддаються впливу реклами та маркетингових стратегій [8, с. 327].

Найбільш поширеними формами діяльності культурних індустрій є кіноіндустрія, яка продукує блокбастери та серіали для масової аудиторії; музична індустрія, що просуває популярних виконавців та музичні тренди; телебачення, яке транслює розважальні програми та новинний контент; реклама, що впливає на споживчі звички та формує культурні стереотипи; індустрія моди, яка визначає тенденції в одязі та стилі життя та культурний туризм, що пропонує подорожі до різних країн та регіонів з метою ознайомлення з їхньою культурою.

Головними особливостями цього етапу є комерціалізація культури, коли культурні цінності підпорядковуються логіці ринку та перетворюються на джерело прибутку; стандартизація культурних продуктів, коли виробники орієнтуються на потреби масової аудиторії та продукують однотипні культурні зразки; посилення впливу медіа на формування громадської думки та культурних цінностей, що може призвести до маніпулювання свідомістю споживачів; домінування західної, зокрема американської, культури на світовому ринку, що створює загрозу для національних культур та мов.

В цей час відбувається зростання економічного значення культурної сфери, що сприяє створенню нових робочих місць та залученню інвестицій в креативні індустрії; розширення можливостей для культурного обміну, що сприяє збагаченню культурного досвіду та міжкультурному діалогу. З іншого боку, помітним є посилення культурної

залежності від розвинених країн, особливо від США, що створює загрозу для національної ідентичності та призводить до втрати унікальних культурних традицій.

Отже, на цьому етапі виникає нагальна потреба у розробці ефективної державної культурної політики, спрямованої на підтримку національної культури, захист культурної спадщини та сприяння розвитку креативних індустрій, здатних конкурувати на світовому ринку.

4. Етап генезису цифрової культури та партисипаторного культурного виробництва (початок ХХІ ст. – дотепер). Цей етап характеризується радикальною трансформацією соціокультурного ландшафту, зумовленою експансією цифрових технологій та формуванням нової екосистеми культурного виробництва, розповсюдження та споживання.

Як зазначає Л. Скокова, стрімкий розвиток Інтернету та соціальних мереж призводить до виникнення цифрової культури (digital culture) як нової форми організації та функціонування соціокультурної діяльності, в якій кожен користувач мережі отримує можливість виступати не лише споживачем, а й творцем та розповсюджувачем контенту, що радикально змінює структуру культурного виробництва та перерозподіляє владу у сфері культури. Відбувається формування партисипаторної культури (participatory culture), яка передбачає активну участь громадян у створенні та поширенні культурних цінностей, формування горизонтальних мережевих спільнот та розвиток механізмів самоорганізації, що сприяє демократизації соціокультурної сфери [11]. Зростає значення соціальних мереж як багатофункціональної платформи для самовираження, соціальної взаємодії, обміну інформацією та організації колективних дій, що робить їх важливим інструментом формування громадської думки та соціальної мобілізації.

Основними суб'єктами соціокультурної діяльності на цьому етапі є активні користувачі Інтернету, які виступають як творці та споживачі контенту; блогери, які формують громадську думку та впливають на культурні тренди; онлайн-спільноти, що об'єднують людей за інтересами та сприяють розвитку партисипаторної культури; незалежні митці, які використовують цифрові технології для створення та розповсюдження своїх творів; громадські організації, які використовують онлайн-платформи для організації соціальних кампаній та мобілізації громадян тощо.

Найбільш поширеними формами діяльності в цифровій культурі є блогерство (ведення онлайн-щоденників та поширення інформації); використання відеохостингів (YouTube, Vimeo) для обміну відеоконтентом; участь в онлайн-іграх (MMORPG, стратегії), що сприяють формуванню соціальних зв'язків та розвитку навичок командної роботи; активна участь у соціальних мережах (Facebook, Twitter, Instagram), що використовуються для спілкування, самовираження та організації соціальних рухів; краудфандинг (збір коштів на реалізацію творчих проєктів); онлайн-освіта (дистанційне навчання, вебінари, онлайн-курси) та цифрове мистецтво (створення творів за допомогою комп'ютерних технологій).

Головними особливостями цього етапу є децентралізація культурного виробництва, що дозволяє кожному користувачеві Інтернету стати творцем контенту; формування горизонтальних зв'язків між учасниками культурного процесу, що сприяє розвитку мережевих спільнот та самоорганізації; широкий доступ до інформації та культурних цінностей, який розширює можливості для самоосвіти та культурного

збагачення; інтерактивність, що передбачає активну участь користувачів у створенні та розповсюдженні контенту; самоорганізація, яка дозволяє громадянам координувати свої дії та впливати на соціально-політичні процеси.

Як зазначають Р. Нанівський, М. Левко, А. Жукова, відбувається розширення можливостей для самовираження та соціальної участі, що сприяє розвитку громадянського суспільства та демократизації соціальних відносин; формування нових форм ідентичності, що базуються на спільних інтересах та цінностях; розвиток креативної економіки, що створює нові робочі місця та сприяє економічному зростанню; та зміцнення громадянського суспільства, що дозволяє громадянам ефективніше захищати свої права та інтереси. Але виникають і нові ризики, пов'язані з кібербулінгом, поширенням фейкових новин, дезінформації та маніпулюванням громадською думкою за допомогою соціальних мереж [9, с. 52]. Таким чином, для мінімізації негативних наслідків розвитку цифрової культури необхідні спільні зусилля держави, громадських організацій та IT-індустрії, спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення, захист прав користувачів та боротьбу з дезінформацією тощо.

Еволюція соціокультурної діяльності протягом XX – початку XXI століть є віддзеркаленням складних та діалектичних процесів соціокультурної модернізації, інтенсифікації глобалізаційних трендів, експоненційного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, а також фундаментальних зсувів в аксіологічній системі суспільства. Ці багатогранні процеси, що часто характеризуються внутрішньою суперечливістю та антагоністичними тенденціями, формують нові конфігурації у сфері культурного виробництва, споживання та трансляції цінностей, зумовлюючи потребу в постійному переосмисленні ролі та функцій соціокультурної діяльності в умовах турбулентної соціальної реальності.

Зокрема, розгортання процесів глокалізації (поєднання глобальних та локальних тенденцій) спричиняє виникнення гібридних форм культурної ідентичності, що потребують детального аналізу з позицій постколоніальних студій та теорії міжкультурної комунікації. Паралельно, цифрова трансформація суспільства провокує виникнення нових форм соціальної нерівності, пов'язаних з доступом до інформаційних ресурсів та цифрової грамотності, що актуалізує проблематику цифрового розриву та потребує розробки стратегій соціальної інклюзії в інформаційному суспільстві. Нарешті, зміна соціальних цінностей, зокрема посилення уваги до індивідуальної автономії, прав людини та екологічної відповідальності, вимагає від соціокультурних інституцій адаптації до нових потреб та запитів суспільства та переосмислення їхньої ролі у формуванні громадянської свідомості та соціальної солідарності.

Еволюціонуючи від парадигми інструменталізації культури, властивої епосі модерну, до феномену партисипаторної творчості, що розгортається в контексті цифрового суспільства, соціокультурна діяльність демонструє безперервний процес трансформації, відкриваючи нові горизонти для актуалізації суб'єктності та самореалізації індивідів, проте водночас генеруючи низку нових викликів та загроз.

Ключовим завданням сучасної культурної політики є створення сприятливого середовища для розквіту креативності, забезпечення підтримки культурного плюралізму, сприяння соціальній інтеграції та захисту фундаментальних прав людини в цифровому просторі. Це передбачає, зокрема, розробку та імплементацію стратегій,

спрямованих на подолання цифрового розриву, протидію дезінформації та маніпулюванню громадською думкою, а також забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних.

Подальші дослідження потребують зосередження на вивченні комплексного впливу штучного інтелекту та новітніх технологічних рішень на соціокультурну сферу, з акцентом на аналіз етичних, соціальних та культурних наслідків впровадження цих технологій. Необхідною умовою є також розробка адаптаційних стратегій, що дозволять мінімізувати потенційні негативні наслідки соціокультурних трансформацій, сприяти стійкому розвитку культурного сектору та забезпечувати рівний доступ до культурних благ для всіх членів суспільства. Це вимагає міждисциплінарного підходу, що інтегрує теоретичні розробки соціології культури, теорії комунікації, етики та права, а також активної співпраці між науковцями, політиками, представниками креативних індустрій та громадянським суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бебик В. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: моногр. Київ: МАУП, 2005. 440 с.
2. Березівська Л. Розробка Наркомосом УСРР системи шкільної освіти та її апробація в контексті соціально-економічних та суспільно-політичних детермінант (1920–1924). URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2007/2007_1_2.pdf.
3. Войтович Р. Механізми подолання глобалізаційних викликів суспільного розвитку України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. Вип. 2. С. 90–98.
4. Забужко О. Дві культури. Київ: Знання, 1990. 48 с.
5. Захаров Б. Напрями і течії дисидентського руху в Україні (1956–1987). *Дриновський збірник*. № 4. 2011. С. 310–322.
6. Кочубей Т. Д. Історичні етапи розвитку соціокультурної діяльності в Україні (XX – перша половина XXI ст.) *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 214. С. 54–58.
7. Кулікова С. В. Розвиток соціокультурної діяльності у дослідженнях науковців. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 214. С. 211–215.
8. Набруско І. Споживання як теоретична проблема сучасної соціології. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2013. Вип. 7. С. 325–333.
9. Нанівський, Р., Левко, М., Жукова, А. Вплив соціальних мереж на формування сучасної культури та її взаємозв'язок з філософією освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2021. Вип. 12(7). С. 49–56.
10. Обертас О. Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і – початок 1970-х років). Київ: Смолоскип, 2010. 300 с.
11. Сковова Л. Г. Культурна партиципация в Україні: бар'єри та стимули. *Український соціум*. 2018. № 2. С. 67–82.
12. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928): колективна монографія / відп. ред. С. Кульчицький. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. Том 2. 599 с.
13. Bourdieu P. Questions de sociologie. Paris: Minuit, 1980. 268 p.

REFERENCES

1. Bebyk, V. (2005). Informatsiyno-komunikatsiynyy menedzhment u hlobalnomu suspilstvi: psykholohiya, tekhnolohiyi, tekhnika pablik ryleyshnz: monohr [Information and communication management in a global society: psychology, technologies, public relations techniques: monograph]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Berezivska, L. (2007). Rozrobka Narkomosom USSR systemy shkilnoyi osvity ta yiyi aprobatsiya v konteksti sotsialno-ekonomichnykh ta suspilno-politychnykh determinant (1920–1924) [Development of the school education system by the People's Commissariat of the Ukrainian SSR and its testing in the

- context of socio-economic and socio-political determinants (1920–1924)]. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2007/2007_1_2.pdf [in Ukrainian].
3. Voytovych, R. (2011). Mekhanizmy podolannya hlobalizatsiynykh vyklykiv suspil'noho rozvytku Ukrayiny [Mechanisms for overcoming globalization challenges of social development of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezidentovi Ukrayiny*, 2, 90–98 [in Ukrainian].
 4. Zabuzhko, O. (1990). Dvi kultury [Two cultures]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
 5. Zakharov, B. (2011). Napryamy i techiyi dysydentskoho rukhu v Ukrayini (1956–1987) [Directions and trends of the dissident movement in Ukraine (1956–1987)]. *Drynovskyy zbirnyk*, 4, 310–322 [in Ukrainian].
 6. Kochubey, T. D. (2024). Istorychni etapy rozvytku sotsiokulturnoyi diyal'nosti v Ukrayini (XX – persha polovyna XXI st.) [Historical stages of development of socio-cultural activity in Ukraine (XX – first half of XXI century)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 214, 54–58 [in Ukrainian].
 7. Kulikova, S. V. (2024). Rozvytok sotsiokul'turnoyi diyal'nosti u doslidzhennyakh naukovtsiv [Development of sociocultural activity in the research of scientists.]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*, 214, 211–215 [in Ukrainian].
 8. Nabrusko, I. (2013). Spozhyvannya yak teoretychna problema suchasnoyi sotsiologii [Consumption as a theoretical problem of modern sociology]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya sotsiologichna*, 7, 325–333 [in Ukrainian].
 9. Nanivskyy, R., Levko, M., Zhukova, A. (2021). Vplyv sotsialnykh merezh na formuvannya suchasnoyi kultury ta yiyi vzayemozvyazok z filosofiyeyu osvity [The influence of social networks on the formation of modern culture and its relationship with the philosophy of education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 12(7), 49–56 [in Ukrainian].
 10. Obertas, O. (2010). Ukrayinskyy samvydav: literaturna krytyka ta publitsystyka (1960-i – pochatok 1970-kh rokiv) [Ukrainian samizdat: literary criticism and journalism (1960-s – early 1970-s)]. Kyiv [in Ukrainian].
 11. Skokova, L. H. (2018). Kulturna partytsypatsiya v Ukrayini: baryery ta stymuly [Cultural participation in Ukraine: barriers and incentives]. *Ukrayinskyy sotsium*, 2, 67–82 [in Ukrainian].
 12. Suspilstvo i vlada v radyanskiy Ukrayini rokiv nepu (1921–1928): kolektyvna monohrafiya / vidp. red. S. Kulchytsky. [Society and power in Soviet Ukraine during the NEP years (1921–1928): collective monograph / ed. S. Kulchytsky]. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, Tom 2. [in Ukrainian].
 13. Bourdieu P. (1980). Questions de sociologie. Paris: Minuit [in French].